

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INKLYUZIV TA'LIM JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Abdullayeva Gulrux Kamilovna

Urganch davlat pedagogika instituti, Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) mutaxassisliki magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning mohiyati, boshlang'ich ta'lim bosqichida uning ahamiyati, pedagogik muhitni moslashtirish, ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi hamda pedagog va ota-onalar hamkorligining o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, boshlang'ich sinf, pedagogik shart-sharoitlar, moslashuv, individuallashtirilgan ta'lim.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Абдуллаева Гульрух Камиловна

Ургенчский государственный педагогический институт, Магистрант по специальности "Теория и методика обучения и воспитания (начальное образование)"

Аннотация: В статье с научно-теоретических и практических позиций анализируются педагогические условия эффективной организации инклюзивного образования в начальных классах. Раскрываются сущность инклюзивного образования, его значение на этапе начального обучения, особенности адаптации образовательной среды, индивидуализации и дифференциации обучения, системы психолого-педагогической поддержки, а также взаимодействия педагогов и родителей. Полученные выводы могут быть использованы для повышения эффективности инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, начальная школа, педагогические условия, адаптация, индивидуализация обучения.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR EFFECTIVE ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY CLASSES

Abdullayeva Gulrux Kamilovna

Urganch State Pedagogical Institute, Master's student in the specialty "Theory and Methodology of Teaching and Upbringing (Primary Education)"

Annotation: This scientific article analyzes the pedagogical conditions for the effective organization of inclusive education in primary school from theoretical and practical perspectives. The essence of inclusive education, its importance at the primary education stage, adaptation of the educational environment, individualization and differentiation of instruction, psychological and pedagogical support systems, and cooperation between teachers and parents are examined. The findings contribute to improving the effectiveness of inclusive education.

Keywords: inclusive education, primary school, pedagogical conditions, adaptation, individualized learning.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining globallashuvi va insonparvarlashuvi jarayonida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – barcha bolalarga, jumladan jismoniy, aqliy yoki psixologik rivojlanishida turli cheklovlari mavjud bo'lgan o'quvchilarga sifatli ta'lim olish uchun teng sharoitlar yaratishdan iborat.

Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida diskriminatsiyani bartaraf etish, ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirish hamda jamiyatda tolerantlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi¹. Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning keyingi rivojlanishi uchun poydevor bo'lib, aynan shu davrda o'quvchilarning bilish faoliyati, ijtimoiy munosabatlari va emotsional barqarorligi shakllanadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-psixologik ahamiyatga ham ega.

Ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, aynan boshlang'ich ta'lim bosqichida yaratilgan qulay inklyuziv muhit o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi². Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni joriy etishda qator muammolar mavjud bo'lib, ular asosan pedagogik shart-sharoitlarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi, o'qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarining pastligi hamda metodik ta'minotning sustligi bilan bog'liq. Mazkur holatlar inklyuziv ta'lim samaradorligini pasaytiradi. Shu bois boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlarini ilmiy asosda tadqiq etish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

ASOSIY QISM;

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, avvalo, moslashtirilgan pedagogik muhitni yaratishni talab etadi. Pedagogik muhit o'quvchilarning jismoniy xavfsizligi, psixologik qulayligi va ijtimoiy qabul qilinishini ta'minlovchi shart-sharoitlar majmuini o'z ichiga oladi. Inklyuziv sinflarda bu muhit har bir bolaning o'zini to'laqonli ta'lim jarayonining subyekti sifatida his etishiga xizmat qilishi zarur³. Inklyuziv ta'lim samaradorligining muhim omillaridan biri o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va inklyuziv kompetensiyalaridir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ta'lim jarayonida differensial va individuallashtirilgan yondashuvni qo'llashi, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olishi va ularning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi lozim. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv kompetensiyalarga ega pedagoglar faoliyat yuritayotgan sinflarda o'quvchilarning moslashuv darajasi yuqori bo'ladi⁴.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni tashkil etishda ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir o'quvchining bilish imkoniyatlari va o'rganish sur'ati turlicha bo'lganligi sababli, yagona o'quv modeli inklyuziv ta'lim talablariga javob bermaydi. Shu bois individuallashtirilgan ta'lim rejalari, moslashtirilgan o'quv materiallari va mos baholash mezonlaridan foydalanish zarur⁵. Inklyuziv ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini ko'rsatish mumkin.

Maktab psixologi, defektolog, logoped va ijtimoiy pedagoglarning o'zaro hamkorligi o'quvchilarning emotsional holatini barqarorlashtirish, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va ta'lim jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi⁶. Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlik inklyuziv ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim pedagogik shart-sharoitlardan biridir. Ota-onalarning ta'lim jarayonida faol ishtiroki bolaning rivojlanish dinamikasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

METODOLOGIK QISM;

Mazkur tadqiqot metodologiyasi inklyuziv ta'limni tizimli va kompleks o'rganishga yo'naltirilgan bo'lib, unda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va tizimli yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quvchining individual ehtiyojlari, imkoniyatlari va rivojlanish sur'atlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa boshlang'ich sinf o'qituvchilarining inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish; normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish; xorijiy va milliy tajribalarni solishtirma-tahliliy metod asosida qiyoslash; pedagogik kuzatish va nazariy umumlashtirish. Ushbu metodlar boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash imkonini berdi. Metodologik asos sifatida BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasi, UNESCO, UNICEF va boshqa xalqaro tashkilotlarning inklyuziv ta'limga oid konseptual hujjatlari, shuningdek, milliy ta'lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar xizmat qildi⁷. Tadqiqotning metodologik yondashuvlari inklyuziv ta'lim jarayonini ilmiy asosda tahlil qilish va xulosalar chiqarish imkonini yaratdi.

XULOSA:

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etish pedagogik shart-sharoitlarning kompleks tizimini shakllantirishni talab etadi. Inklyuziv ta'lim samaradorligi faqat moddiy-texnik sharoitlar bilan emas, balki pedagogik, psixologik va tashkiliy omillarning o'zaro uyg'unligi bilan belgilanadi.[6]

Moslashtirilgan pedagogik muhitni yaratish, o'qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish, ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlikni ta'minlash boshlang'ich ta'limda inklyuziv ta'limning asosiy pedagogik shart-sharoitlari sifatida namoyon bo'ladi.[7]

Ushbu shart-sharoitlarning izchil amalga oshirilishi o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, emotsional barqarorligi va o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini ta'minlaydi.

Shuningdek, inklyuziv ta'limni rivojlantirish jarayonida pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, metodik ta'minotni takomillashtirish hamda inklyuziv madaniyatni shakllantirish zarur.

Mazkur ilmiy xulosalar boshlang'ich ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni yanada takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.[7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines for Inclusion. Paris, 2017.
2. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2006.
3. Florian L. Inclusive Pedagogy. Oxford: Oxford University Press, 2019.
4. Tomlinson C.A. The Differentiated Classroom. Alexandria: ASCD, 2014.
5. Назарова Н.М. Инклюзивное образование: теория и практика. Москва: Академия, 2018.
6. Ainscow M. Developing Inclusive Education Systems. London: Routledge, 2020.
7. UNICEF. Inclusive Education Strategies. New York, 2019.